

nost od poniženja i uništenja, tako ujedno pokazuje da ni racionalističko seciranje osobe ne dovodi do rezultata. Tu dolazi do nijekanja božanskog, nadnaravnog u čovjeku s ciljem oslobodenja čovjeka i njegova potpunog ostvarenja kao slobodnog, jedinstvenog bića i to je uzrokovalo još veću čovjekovu dezorijentiranost i tjeskobu. Berdjajev je upravo zbog toga po koji puta otišao u krajnost, ali je to bilo uvijek u namjeri da se ustakne narušeno dostojanstvo osobe. U svom promišljanju stalno isprepliče dva teorijski odjeljiva područja teologije i filozofije. Naime, Berdjajev uočava da sama filozofija kao zaokruženi sustav ne može u potpunosti proniknuti u tajnu osobe i njena stvaralaštva. Zato svom promišljanju dodaje i evanđeoske elemente. A filozofijom se stalno služi iako je indirektno poriče.

Konačno možemo reći da je Devčić ovom monografijom uspješno predstavio Berdjajeva kao filozofa kulture i filozofa osobe i pokazao ga zapravo kao proroka u ovom stoljeću što je on u stvari i bio. Nošen svojim kritičkim razvojem pošteno se odvajao od nekih svojih prethodnih postavki da bi razvijao nove koje će proročki ući u 20. stoljeće i tu su se pokazale valjanim i nakon njegove smrti. Unatoč humanističkim deklaracijama vrednovanje osobe je još uvijek u zaostatku. I tu je Berdjajev imao pravo. A Devčić je to ovom knjigom potvrdio.

Slavko Platz

MARIN SRAKIĆ, *Zabrana školskog vjeronauka u doba komunizma. Kratki prikaz na temelju povijesnih izvora s posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku i na područje Đakovačke i Srijemske biskupije, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 2000., str. 107.*

Nedavno se u izdanju Katehetskog salezijanskog centra pojavila knjiga dra Marina Srakića, biskupa đakovačkog i srijemskog, pod gore navedenim naslovom. Svaki pažljiviji promatrač zbivanja u bivšoj komunističkoj Jugoslaviji i Hrvatskoj, morao je uočiti da je komunistička vlast mnoge svoje snage koncentrirala na frontu kojega je sama stvorila, na borbu protiv vjere i religioznih zajednica, napose protiv Katoličke crkve. Vođena ateističkom komunističkom doktrinom, ta vlast je pretendirala ideološki se obračunati s vjerom kao činjenicom i nametnuti ateizam kao novi svjetonazor. U ostvarenju toga cilja hrvatski komunisti i njihovi nalogodavci iz Jugoslavije inspirirali su se na metodama prve komunističke države svijeta - Sovjetskog Saveza. Služili su se pritiscima, zabranama, prijetnjama, zatvorima, pa i ubojstvima.

Mirne savjesti možemo reći, a da se pri tome ne ogriješimo o istinu, kojoj treba služiti svaka znanost, pa i povijesna, da je Katolička crkva u jugoslavenskoj

ideologiji komunističkih vlasti bila označena kao najveći neprijatelj. To nije zapravo nikakva novost. Desetljećima prije ona je u svijesti i djelima ideologa jugoslavenstva označena kao takva. Drugi svjetski rat je bio samo dobro došla isprika da je se napadne svim raspoloživim sredstvima. Nju se označilo kao duhovnog mentora ustaške vlasti, protiv nje su se pisale bezbrojne laži, svećenike se proganjalo, zatvaralo, ubijalo. Sam vrhovni poglavar Crkve u Hrvata, dr. Alojzije Stepinac, pao je kao žrtva represalija toga režima. Izmišljali su se, postostručavali zločini osobito protiv Srba. Tako je stvoren mit o Jasenovcu, što je zapravo obnovljeni i nanovo prepjevani kosovski mit.

Na praktičnom području obračun s vjerom i Crkvom počeo je postupnim uklanjanjem vjeronauka iz škola. Autor nam je vrlo detaljno analizirao odnose vjerskih i svjetovnih vlasti, koje su polako iz mjeseca u mjesec, stezale sva prava i dokidale plebiscitarnu želju roditelja za održavanjem vjeronauka u školi Stvarajući niz poteškoća, vlasti su učinile održavanje vjeronauka nemogućim. U ovom trenutku autor ovih redaka ne može odgonetnuti zagonetku zbog čega komunisti nisu odmah zabranili vjeronauk, nego su ga tolerirali nekoliko godina, iako su postupci vlasti jasno govorili da je vjeronauk tek teškom mukom trpljen u školi. Dovitljivosti koju daje sirova snaga vlasti, njezinim nositeljima nije manjkalo. Neposredno nakon dolaska na vlast komunisti su učinili vjeronauk fakultativnim predmetom, ali su ga odmah i ukinuli u višim razredima srednjih škola. Katehetama je bila uskraćena plaća, a za predavanje svaki je vjeroučitelj morao imati posebno pismeno dopuštenje Ministarstva prosvjete. Ono je bilo najpogodnije područje za kršenje prava na predavanje Najčešći razlog uskratama bila je prokušana laž da su ovi ili oni svećenici odgajali djecu «u ustaškom duhu» i «protiv Srba», da su vodili «protusovjetske kampanje», da je svećenik «prezirao djecu drugih narodnosti». Tako obilježenom svećeniku istina nije mogla biti na pomoći. Demantiranje takvih optužbi i od samih Srba, npr. u Sotinu, ništa nije koristilo.

Vjeronauk nije mogao predavati svećenik koji je čitao u crkvi «Pastirsko pismo», jer je ono proglašeno za «protudržavni akt». (str. 26) U mjestima u kojima vjeroučitelji nisu imenovani od svjetovnih vlasti, svećenici nisu smjeli skupljati djecu na pouku pod ne bilo kakvom izlikom već da «postoji opasnost protudržavnog rada s omladinom» (str. 26). Dok se svećenicima na razne načine onemogućavala vjerska pouka djece, nastavnici su mogli neograničeno vršiti antivjersku promižbu. Mnogi su se požurili ubrati političke poene velikom aktivnošću ispovijedanjem svojeg «suvremenog» stava u antivjerskom odgoju.

Uz razne zapreke kojim je državna vlast onemogućavala svećeniku dolazak u školu, bio je jedan koji je nadasve očito govorio kako će vlasti prije ili poslije ukinuti vjeronauk. Naime, taj predmet je bio u svim razredima uvijek posljed-

nji sat. Ocjena iz vjeronauka nije ni upisivana u svjedodžbe. Onemogućivši svećenicima pristup u škole, vlasti su im, najprije novčanim globama, a potom i zatvorima zabranjivale održavanje vjeronauka i u crkvama. Bio je to vrhunac samovolje. Kako je teško stanje, najbolje svjedoči konferencija u Đakovu 1947. i njene rezolucije iz kojih se jasno vide stavovi državne vlasti, koja, kao što smo upravo spomenuli, nije dopuštala vjeronauk čak ni u crkvi, i crkvenih struktura, koje su s puno napora tražile izlaz iz tih teških prilika u kojima je svećeniku zabranjeno i ono što je osnovno u njegovu poslanju, pripravljati djecu za pričest i krizmu (str. 45-49).

Novi korak u razračunavanju s vjerskom poukom u školi dogodio se 1951. kada su svi vjerski blagdani izbačeni iz školskih praznika. Tako je ostalo za mnoga buduća desetljeća kada se u školi nije smio spomenuti Božić, a prosvjetni radnik u strahu daleko držan od crkve. Vjersko područje nije bilo nipošto jedino čije su slobode u Ustavu zapisane i zagarantirane, ali je praksa gotovo sve demantirala. Zato s pravom možemo tvrditi da komunistička Jugoslavija nije bila pravna država.

Poslovni odbor biskupskih konferencija, koji se sastao u Zagrebu 26. 4. 1950., na pristojan je način s puno takta prosvjedovao protiv kršenja Ustava, a Savezna vjerska komisija je odgovorila «da su predstavke sastavljene u takvom duhu da se ne mogu uzeti kao baza za razgovor» (str. 63). Unatoč potpuno neravnopravnom odnosu, upirući se na garancije ustavnih sloboda, crkvene vlasti nisu željele prepustiti odgoj komunističko-ateističkom nazoru. Autor osobito ističe važnost imenovanja Stjepana Bauerleina biskupom (29. 6. 1951.). Njegov izbor smatra «providencijalnim», a novoga biskupa «pionirom katehetske obnove u nas nakon Drugoga svjetskog rata» (str. 67), uvažavajući i njegove ranije doprinose kad je kao profesor katehetike bio «duša i animator» Pastoralnog instituta Đakovačke biskupije, kojeg je osnovao biskup Akšamović (33-34).

Šk. god. 1951/52. u cijeloj državi svećenici nisu više mogli u škole, molbe su bile odbijene ili su ostale neodgovorene. Nije dugo trebalo čekati da se dobije konačna potvrda onoga što se godinama osjećalo. 31. siječnja 1952. Ministarstvo za prosvjetu, nauku i kulturu izdalo je naputak kojim se zabranjuje predavanje vjeronauka u školama. Ali, ne samo u školama, nego i u župnim uredima, stanovima i privatnim prostorijama. Svećenicima je bilo zabranjeno okupljanje djece na bilo kakvu društvenu, sportsku ili kulturnu manifestaciju. Prerevni i dobro instruirani aktivisti po školama ili općinskim uredima su i ministriranje shvaćali kao «okupljanje», pa su svoju odanost partijskim naredbama dokazivali lupajući glave i noseve dječaka. Strah je bio osnovni osjećaj kojim je komunistička partija ispunila domove svojih podanika.

Konačno je «Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica» iz 1953. riješio sve dileme oko vjeronaučne nastave. Njime je dopušten vjeronauk u crkvama i «drugim prostorijama, koje su za to određene». Crkva je počela stjecati sasvim novo iskustvo, koje je nije oslabilo, nego učinilo duhovnim vođom i zaštitnikom cijeloga hrvatskog naroda.

Djelo dr. Marina Srakića, *Zabrana školskoga vjeronauka u doba komunizma*, predstavlja jednu crticu za našu povijest tako važnih odnosa Crkve i države poslije rata. To je područje sasvim neistraženo i na redu su i svjetovni i crkveni povjesničari da se tom problematikom ozbiljno pozabave. Hrvatski narod je prozivanjem Crkve za tobožnja zločinstva desetljećima bio stjeran u ispovjedaonicu, da se kaje za grijehе koje nije počinio. Dr. Marin Srakić je napisao jednu vrlo potrebnu knjigu, koju je opskrbio mnoštvom dokumenata iz Dijecezanskog arhiva u Đakovu i Arhiva Hrvatske biskupske konferencije, državne i crkvene provenijencije kojima revno prati ideološki sustav i metode djelovanja nove vlasti kako bi jasno predstavio činjenicu da su od samoga preuzimanja vlasti komunisti tek trpjeli vjeronauk i da je bilo pitanje vremena kada će ga ukinuti. Taj potez im je bio nužan jer se uklapao u njihov ideološki sustav u kojem je posvemašnja ateizacija bila ideal, a vjera prikazivana kao fosilni relikv bez nade na budućnost.

Dr. Srakić je prikazao upornu borbu Katoličke crkve ponajprije u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji da ne prepusti bez otpora odgoj ateističkoj indoktrinaciji. Nažalost, ne vidimo tu ni jednu drugu vjersku zajednicu, osobito ne prilično veliku pravoslavnu u istom nastojanju. Od svih mjesta u Vinkovačkom kotaru, prema potpuno vjerodostojnom dokumentu iz 1948., Pravoslavna crkva je održavala vjeronauk samo u Mirkovcima (str. 85).

«Sva muka kroz koju su prolazili generacije vjernika sa svojim svećenicima i biskupima pomalo pada u zaborav» (str.101), konstatira stanje naše historiografije dr. Srakić o problemima odnosa Katoličke crkve i države u poslijeratnom periodu. Pesimistički ton ove rečenice opravdan je s obzirom na sadašnju situaciju. Ali bismo počinili grijeh samoubojstva da ta istina prevlada i u skoroj budućnosti. Knjiga dr. Srakića sama je poticajna toliko da će naći nove istraživače. Pred našom historiografijom ona stoji kao opomena i putokaz, kao jedno dobro, vrijedno i korisno djelo.

Mato Artuković